

נסיעה בתלת-אופן בשבת למי שמתקשה בהליכה

הרב ליאור שיליאן, רב קיבוץ עין צורים

השאלה

מי שנמצא במצב גופני מורכב שאינו מאפשר לו הליכה חופשית מחד אך מאפשר לו נסיעה בתלת-אופן¹ מאידך, ומבקש לקיים את מצוות השבת ואת אווירת השבת - כולל הגעה אל הבית שבו הוא סועד בשבת וכן אל בית הכנסת כדי שיתאפשר לו להתפלל - האם יש מקום להתיר נסיעה בתלת-אופן בשבת?²

א. הקדמה

ראשית, יש לציין כי בדרך כלל כאשר דנים על בעלי מוגבלויות ועל אפשרות ההתניידות שלהם, ההתייחסות תהיה לאפשרות להתיר להם נסיעה בקלנועית בשבת. הדיון על קלנועית נולד מן המוגבלות המוטורית הקיימת אצל בעל מוגבלות או אצל אדם מבוגר - מוגבלות זו איננה

- 1 מאמר זה דן בתלת-אופן למבוגרים שאופניו בעלי צמיגים כאופני האופניים ולא תלת-אופן שמשמשים בו הילדים ושאופניו עשויים לרוב פלסטיק, וכפי שמובא בספר שמירת שבת כהלכתה, פרק טז, סעיף יז, וכפי שהביא להיתר הרב בן ציון אבא שאול בספרו אור לציון, פרק מב, סעיף א.
- 2 המאמר מבוסס על מקרה שאירע בקהילתי והשאלה נשאלה על ידי אישה החולה במחלה הנזכרת לקמן.

מאפשרת לו עצמאות בהתניידות מלבד השימוש בקלנועית. בהמשך נציין את ההתייחסות ההלכתית למקרה מעין זה.

במאמרנו אנו מבקשים לדון במקרה מורכב יותר - יש לאדם עצמאות חלקית - הוא אינו יכול ללכת אך יכול לרכב על תלת-אופן. מקרה מעין זה מצוי פחות ובא לידי ביטוי למשל במקרה של מחלת ה"שארקר-מארי-טות" [cmt].

מחלה זו היא מחלה תורשתית המונעת מעבר מידע אל הגפיים ומהם עד כדי איבוד היכולת להפעיל את השרירים ברגליים, וכן בעיה של תחושה בכפות הרגליים. בשלבים מתקדמים יותר של המחלה תיתכן פגיעה גם ביכולת לשלוט ולהפעיל גם את הזרועות והידיים. נכון להיום, מחלה גנטית זו איננה ניתנת לריפוי והחולה מבקש מזור לתנועתו. על אף שמזור רפואי אינו בנמצא כרגע, הרי שלפחות מזור ליכולת ההתניידות - יש.

במקרה מעין זה, בימי החול יכול החולה להתנייד על גבי תלת-אופן.³ יש ברכיבה על תלת-אופן אפשרות לנוע ביציבות ובכטחה משום שלתלת-האופן, בשונה מאופניים, שלושה גלגלים ועל כן איננו דורש מן הרוכב שמירה על יציבות ועל שיווי המשקל כרכב בעל שני גלגלים. ומה מזור ניתן למוגבלותו בשבתות ובימים טובים? כיצד יינתן מענה לצורך שלו להתנייד בעצמאות בימים אלו לצורכי קיום מצוות היום?

ב. שימוש בקלנועית

הקלנועית היא עגלת נכים חשמלית המאפשרת לאדם נכה או למבוגר המתקשה מאוד בהליכתו להתנייד ממקום למקום. הקלנועית נוחה לנסיעה במקומות רבים ואינה מצריכה שימוש במאמץ על מנת להפעילה. כמובן שקלנועית זו בעייתית לשימוש בשבת כפי שמשתמשים בה בימות החול, משום ששימוש בקלנועית כרוך בהפעלה חשמלית, ועל אף שאין בה

3 רכיבה על תלת-אופן אינה מצויה בכל מקום. הדבר מצוי במיוחד ביישובים ובקיבוצים. הנסיעה בתלת-אופן נוחה במיוחד למבוגרים מכיוון שאינה מצריכה שיווי משקל כבאופניים רגילים, ויש אפשרות גם לשאת משאות קטנים בסל המורכב בדרך כלל באחורי המרכב.

משום הבערה, הרי שנאסרה מטעמים שונים על ידי פוסקי הדור,⁴ ועל כן נמנעו הנכים והמבוגרים לצאת מן הבית בשבתות או שנזקקו לעזרת אחרים שיניעו אותם על גבי כיסא גלגלים רגיל. לפני כשלושה עשורים פותח במכון "צומת" מכשיר גרמא המאפשר את הדלקת הקלנועית ואת השימוש בה בשבת.

ההיתר לשימוש בשבת בקלנועית עם פיתוח זה מבוסס על שני עקרונות:

א. לנכה ולאדם המוגבל דין "חולה שאין בו סכנה", ועל אף שאין בו סכנת אבר פסק השולחן ערוך שעושים עבורו איסורי דרבנן בשינוי, כל שאין בהם סרך מלאכה דאורייתא.⁵ כפי שהתיר הציץ אליעזר⁶ נשיאת "מכונת חירשים" בשבת משום כבוד הבריות, כך יש שביקשו להתייחס לנכה ולתת לו מעמד דומה, וממילא להתיר לו בשל כך איסורי דרבנן.

ב. השימוש ב"גרמא" הותר לצורך. את ה"גרמא" התיר השולחן ערוך בעניין גרם כביוי,⁷ אך העיר עליו הרמ"א שדווקא במקום הפסד.⁸

שיטת הדלקת הקלנועית בגרמא

העיקרון של גרמא מופעל בפיתוחי "צומת" בכמה שיטות. במקרה של הקלנועית דנן מדובר בשיטה המבוססת על סורק המבצע סריקה בכל כמה שניות, וכשהסורק מבחין בהזזת המתג מ"כבוי" ל"דלוק" הוא יפעיל את הקלנועית, כך שבפועל, הזזת המתג לא הפעילה את הקלנועית אלא רק גרמה את פעולתו.

נוסף על כך יש לומר כי מרגע שהקלנועית נדלקת היא נדלקת למצב שבו הזרם החשמלי כבר מפעיל את תנועת הגלגלים למהירות איטית

4 איסור 'מוליד זרם' לדעת הבית יצחק, איסור בונה לשיטת החזו"א, ואיסור 'מתקן מנא' לשיטת הציץ אליעזר.

5 שולחן ערוך, סימן שכח, סעיף יז, ובמ"ב ס"ק נו.

6 ציץ אליעזר, חלק ו, סימן ו, אות ג.

7 שולחן ערוך, סימן שלד, סעיף כב.

8 שם, רמ"א.

עד מאוד. הדלקה זו שנעשתה כאמור ב"גרמא", מהווה כעת את תחילת הנסיעה, וממילא – כל לחיצה על לחצן הגברת המהירות רק מגבירה את זרם החשמל ואין בכך שום איסור. אפילו לשיטת החזו"א האוסר שימוש בחשמל משום שסגירת המעגל החשמלי נחשבת למלאכת בונה, כאן המעגל כבר סגור ממילא וכל תוספת זרם למעגל איננה בכלל איסור זה.⁹ נראה כי היתר מכוון "צומת", המבוסס על היתרו של הגאון הרב שלמה זלמן אוירבך, וכן הרב נויבירט בעל ספר "שמירת שבת כהלכתה", הוא שאיפשר לאנשים בעלי מוגבלויות רבים את היכולת להתנייד גם בשבת, תוך הגברת תחושת העצמאות ומניעת תחושת התלות בעת שמניעים אותם על גבי כיסאות גלגלים רגילים.

אמנם, יש שאסרו גרמא בדרך המוצעת על ידי המכון וסוברים שאין זה משנה כיצד המכשיר פועל, כיוון שהוא מתוכנן לגרום פעולה חשמלית אסורה, נחשב השימוש בו כדרך מלאכתו ואסור.¹⁰

ג. שימוש בתלת-אופן

בבואנו לעסוק בשאלת שימוש אדם מוגבל בתלת-אופן, יש להניח בבסיס ההתייחסות שתי תובנות:

האחת, אין לחלק בין אדם מוגבל הנזקק לקלנועית ובין אדם מוגבל הנזקק לתלת-אופן.

השנייה, נסיעה בקלנועית בשבת היא בעלת קושי הלכתי גדול יותר מרכיבה על תלת-אופן.

באשר לתובנה הראשונה – אמת היא כי כמעט כל אדם המסוגל לרכב על תלת-אופן, מסוגל לנסוע גם בקלנועית, אך לא כל אדם המסוגל לנסוע

9 נראה כי בעניין זה הכריעו הרש"ז אויערבך, הר"ש ישראלי והר"י נויבירט שניתן להתייחס לצורת שינוי הגל הנגרם כתוצאה מלחיצה על לחצן ההתקדמות כשינוי במתח או כשינוי זרם ישר מרמה נמוכה לרמה גבוהה. כמו כן, בהתקן המיוחד שיצרו 'צומת' שבו מצב ה'אפס' הוא מצב זחילה, הרי שגם המושג 'ממות לחיים' שטבע החזו"א ואסרו בשבת, אינו מתקיים פה. ראה בהרחבה מאמרו של יאיר מאיר בתחומין ח, 'עגלת נכים חשמלית בשבת'. שם מובאת גם תשובתו של הרב ישראלי זצ"ל ביחס לפתרון 'צומת' לעגלת הנכים.

10 שו"ת בנין אב ד, יז ועוד.

בקלנועית, מסוגל לרכב על תלת-אופן מפני שהכישורים המוטוריים הנצרכים לרכיבה על תלת-אופן מורכבים מעט יותר. מאידך, המוגבלות של הרוכב על תלת-אופן דומה למוגבלות הנוסע בקלנועית מן ההיבט המשותף לשניהם, והוא - שניהם אינם עצמאיים ואינם מסוגלים ללכת בכוחות עצמם.

באשר לתובנה השנייה - יש לבחון את איסור הנסיעה בתלת-אופן בשבת - מבחינות רבות דומה התלת-אופן לאופניים שכבר נתפשט האיסור להשתמש בהם בשבת.

בשונה מן הקלנועית, שעיקר איסור השימוש בה נובע משימוש בחשמל, הרי שהשימוש באופניים או בתלת-אופן נאסר בשל טעמים אחרים ובעיות אחרות הכרוכות בשימוש בו:

1. עשיית חריץ בקרקע

רבי עזריאל הילדסהיימר¹¹ נשאל על

אשר המציאו מכונה לרכוב עליה בלי סוס או כח אחר, אך ע"י המשקל וכבדות האיש היושב עליה היא הולכת לדרכה...

השואל סבור כי אולי אין לחשוש משום חריץ.

לכך עונה רבי עזריאל הילדסהיימר:¹²

לא ידעתי למה לא יהי' שייך בי' משום חפירת גומא ועשיית חריץ בלכתו בקרקע שאינו מרוצף ואף אם נתיר כך במרוצף בקל יכול לנטות מן הדרך ממרוצף לשאינו מרוצף.

גם המהר"י משאש, בעל שו"ת "מים חיים", אסר מכמה טעמים את הרכיבה על אופניים ומהם משום עשיית חריץ, ומובאים דבריו בתשובת הרב עובדיה יוסף גבי הסעת עגלת תינוק:¹³

ובשו"ת מים חיים למהר"י משאש (סימן קכח) אסר רכיבה על אופניים

11 שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר, חלק א - אורח חיים סימן מט.

12 שם.

13 שו"ת יחוה דעת חלק ב סימן נב.

בשבת מכמה טעמים, ומהם, מטעם עשיית חריץ, שבגדולים יש לאסור משום פסיק רישיה.

מי שהתנגד לטעם זה הוא המהרי"ח, בעל שו"ת רב פעלים. בספרו הוא כותב:

אין לחוש באופניים לעשיית חריץ, מאחר שגלגלי האופניים מחופות ומכוסות בגומי, ואף על פי שבקרקע רכה מאוד עושה חריץ, כיון שלפעמים אינו עושה חריץ אינו פסיק רישיה, ודבר שאינו מתכוין הוא שמותר לכתחילה.¹⁴

2. עובדין דחול

יש מי שאסר רכיבה על אופניים משום "עובדין דחול".¹⁵

גם את הטעם הזה דחה הרב יוסף חיים מבגדר [מהרי"ח]:

הנה כי כן נראה דיש להתיר לרכוב בגאר"י זה הנזכר בשאלה, שהולך על ידי האדם עצמו היושב בו, בין בשבת בין ביום טוב בתוך העיר שיש בה עירוב, דליכא בזה ולזול משום עובדין דחול, כיון שהוא בתוך העיר שיש בה עירוב, דכל העיר נחשבת כרה"י, דיש לסמוך על המתירים בזה בפירוש.¹⁶

המהרי"ח אף מוסיף כי על האופניים יכול לרכב אדם אחד, ומכיוון שאין דרך אדם לנסוע לדרך ארוכה ומרוחקת לבדו, ממילא אין לחוש במקרה כזה לעובדין דחול.

3. חשש יציאה מחוץ לתחום ואיסור טלטול

הרב יעקב סופר בספרו "כף החיים" מקשר בין אופיים של רוב הרוכבים לבין חשש זה:¹⁷

אמנם יש קצת מהאחרונים שדעתם להחמיר בזה משום דרוב ההולכים באופנים הנו' אינם בני תורה ואם תתיר להם בעיר ילכו גם מחוץ לעיר ובנקל יצאו חוץ לתחום דהר ברגע א' ילך כמה אמות...

14 שו"ת רב פעלים, השמטות שבראש הספר.

15 הרב אליעזר ולדנברג מסכם בספרו שו"ת ציץ אליעזר, חלק ז, סימן ל, כמה טעמים. אחד מהם הוא משום עובדין דחול. וכן כתב בשו"ת שאילת יעקב, סימן מה.

16 שו"ת רב פעלים, חלק א, אורח חיים, סימן כה.

17 כף החיים, סימן תד, אות ח.

בהמשך¹⁸ מוסיף הרב יעקב סופר את חשש הטלטול ברשות הרבים או בכרמלית:

וגם לפעמים ימצא מקום גבוה שאינו יכול להתגלגל עליו ויצטרך לנושא בידיו והו"ל מטלטל ד"א ברה"ר או בכרמלית...

4. תיקון מנא

יש מי שרצה לאסור את הרכיבה על אופניים בשבת משום תיקון מנא - יש כאן חשש של תיקון הגלגל [במקרה של תקר וכד'] או סידור השרשרת אם תיפול.¹⁹

רבי יוסף חיים שולל חשש זה משום שחששות כאלו אינם באופניים שלנו. הרב עובדיה הדאיה יצא כנגד דברים אלו ועמד על כך שיש לאסור:²⁰

אכן בדין הבסקלי"ט דמעותר לקלקול כאשר החושש יעיד וקרוב לודאי שיבוא לתקנו בשבת וביו"ט ויבוא לידי מלאכה דאורייתא ודבנן ודאי דאין מקום להתיר, ואגב אסיפא תמהנו על מהרי"ח שלא נחית לחששא זו וכעת אנכי הרואה בדברי כת"ר שהביא מהשמטות שבתחי' הס' דנחית לחששה זו, ודחה אותה כלאחר יד באומרו דאין כלי זה עלול לקלקול וכו' ע"ש, והנה הוא הדבר אשר דברנו שם. דבודאי הגמור דה' ז"ל לא היה בקי בטוב תהלוכי הבסקלי"ט הזה, וגם המגידים לו לא הסבירו לו נכונה, ואפשר דבזמנו לא היו רגילים בהם כ"כ ולא היו בקיאים בהם לדעת אם עלולים לקלקול, לא כן בזמנינו זה שנתרבו כאלה בדרכים ועינינו הרואות מעשים בכל יום כמה הם עלולים לקלקול ברור הדבר דאם היה הרב ז"ל יודע זה לא היה מתיר בפשי', וכבר כתבתי שם ששמעתי מפי מגידי אמת שהיו אומרים שאח"כ שנודע לו זאת הדר הוא לכל חסידיו לאסור, וא"כ הדר דינא בנ"ד דאם הבסקלי"ט

18 ש.ס.

19 בשו"ת יביע אומר, אורח חיים, חלק ז, סימן לו, אות ג הביא את דברי הגרי"ש אלישיב בספר ישיב משה טרוצקי (עמוד כז) שאסר לנסוע באופניים בשבת אפילו במקום שיש בו עירוב מחשש שיתקלקל ויתקן אותו, ולא חשש מצד עובדין דהול. וכן פסק הרב נויבירט ב'שמירת שבת כהלכתה', חלק א, פרק טז, סעיף יז, ובהערה נב הביא את איסורו של 'קצות השולחן' שאסר טלטול כדור שמא יצא ממנו אוויר ויבוא לנפחו ולתקן כלי בשבת.

20 שו"ת ישכיל עבדי, חלק ג, אורח חיים, סימן יט.

דנדונו הוא עלול לקלקול ודאי דאין מקום להתיר גם במקום מעורב וכיוצא
כיון דיש מקום לחשוש שיבוא בזה לידי איסור דאורייתא כאמור.

הרב עובדיה הדאיה מבקש להטיל ספק בחוזה של דעת המהרי"ח ומבקש
להוכיח כי הרב יוסף חיים חזר בו מהיתרו²¹, ואף אם לא חזר בו – לו הכיר
את האופניים המודרניים, שהם מורכבים יותר וקלים להתקלקל, היה ודאי
אוסר גם הוא את השימוש בהם.

אם כן, ראינו כי המהרי"ח בספרו מתיר רכיבה על אופניים. ר' יוסף
חיים מביא את טענות האוסרים ומשיב עליהן אחת לאחת ודוחה את
כולן.

עוד מוסיף ר' יוסף חיים שאין לגזור משום קרון כיוון שיש הבדל
גדול ביניהם ולא יבואו אנשים להתיר קרון משום אופניים. כמו כן הוא
כותב כי אין לנו לגזור גזרות חדשות מדעתנו.²²

אמנם ר' יוסף חיים מסייג וטוען כי הרכיבה מותרת בשופי במקום שיש
בו עירוב, ואילו במקום שאין בו עירוב והוא כרמלית, ההיתר מצטמצם
רק לדבר שיש בו מצווה. עוד הוא מזהיר מפני ניפוח הגלגלים בשבת
משום "מתקן מנא" ומדגיש כי יש לדאוג לנפחם קודם השבת. וזה סיכום
תשובתו:²³

אבל בעיר שיש בה עירוב מותר לרכוב בזה הגאר"י אפילו לטייל בין בשבת
בין ביום טוב.

לסיכומו של דבר, ניתן לומר כי על אף שמצינו דעת יחיד של רבי יוסף
חיים מבגדר שהתיר נסיעה באופניים בשבת במקום שיש בו עירוב על פי
התנאים דלעיל, הרי שרוב רובם של הפוסקים אוסרים את הרכיבה, וכך
נראה שהתקבל האיסור בציבור.

21 ב'לוית חן', עמ' קפג כתב שה'רב פעלים' לא חזר בו.

22 כך יש לתמוך גם מן הרא"ש פ"ב דשבת סימן טו שכתב שאחר חתימת התלמוד לא
ניתן לגזור גזרות חדשות, וכן כתב הרב המגיד בהלכות חמץ ומצה, פרק ה, הלכה
ב.

23 שו"ת רב פעלים, שם.

הרב אליעזר ולדנברג סיכם בספרו "ציץ אליעזר"²⁴ שלושה טעמים לאיסור רכיבה על אופניים בשבת:

א. גזירה שמא יצא מחוץ לתחום.

ב. משום "עובדין דחול".

ג. גזירה משום תיקון מנא (תיקון הגלגל וכד').

אמנם, יש לומר, כי גם ה"ציץ אליעזר" שאסר באופן עקרוני, התיר במקרה מסוים. בתשובה אחרת המתייחסת להנהגות הלכתיות בפעילות משטרתית בשבת, מבכר הרב ולדנברג את השימוש באופניים על פני השימוש בניידות, גם כשמדובר בנהג גוי:²⁵

נלפענ"ד שבודאי אפשר להתיר הדבר לנוד ממקום למקום באפניים פשוטים... בכה"ג בדבר הנוגע לתיקון המדינה יש לדון להתיר, ובצירוף למה שזכורני שראיתי מכבר בספר רב פעלים להרב הידוע ר' יוסף חיים מבגדד ז"ל הדן בכלל להתיר בשבת הנסיעה באופנים.

רוצה לומר, שעל אף האיסור הגורף והעקרוני שמביא ה"ציץ אליעזר" בעניין רכיבה על אופניים, גם הוא כפוסק נדרש לעתים להכריע בין חלופות ובעת כזאת הוא סומך בין השאר את היתרו על דברי המהרי"ח. כל האמור לעיל נכתב על אופניים, ובאופן דומה נכון הוא גם לתלת-אופן הפועל על אותו עיקרון. אולי ניתן לומר כי השימוש בתלת-אופן במידה מסוימת קל משימוש באופניים שכן הוא יציב וכבד יותר ועל כן לא יבוא לרדת ממנו ולטלטלו. בנוסף, לא נוהגים לנסוע בו למקומות רחוקים או אל מחוץ לתחום, וכשמדובר באדם מוגבל או חולה על אחת כמה וכמה, במיוחד אין לחשוש במקרה כזה לתיקון מנא.

24 שו"ת ציץ אליעזר, חלק ז, סימן ל.

25 שו"ת ציץ אליעזר, חלק ד, סימן ד, אות ח.

ד. קלנועית או תלת-אופן

פסיקת ה"ציץ אליעזר" להעדיף שימוש באופניים בפעילות משטרית על פני שימוש בניידות, מעלה את המחשבה להתיר גם בנידון דידן: מול השימוש בתלת-אופן עומדת האפשרות להשתמש בקלנועית. מבחינה הלכתית צרופה ניתן לומר כי השימוש בקלנועית בשבת עם מנגון ה"גרמא" קשה יותר מהשימוש בתלת-אופן. מלבד העובדה כי בשניהם הדבר נראה כ"עובדין דחול", הרי שהשימוש בחשמל בקלנועית מוסיף עוד קושי הלכתי על פני השימוש בתלת-אופן. מול השימוש בחשמל שיש בו מחלוקת אם איסורו מדאורייתא או מדרבנן, וכן מול השימוש במנגנוני "גרמא" שיש שהתירום בשופי ויש שלא, עומדת האפשרות להשתמש בתלת-אופן שיש בו חששות או גזרות דרבנן בלבד. במקום שבו כבר הותר השימוש בקלנועית, על אף שכבר פשט היתרו, לא מן הנמנע כי השימוש בתלת-אופן במקום של מוגבלות ובמקום שיש בו צורך קל יותר ואף עדיף.

ניסוחו של ה"ציץ אליעזר" בשתי התשובות שהוזכרו, מעניין ומשמש כסמך לטענה זו. בתשובה המתייחסת לשימוש באופניים במקום בניידות כותב הרב ולדנברג:

נלפענ"ד שבודאי אפשר להתיר הדבר...

אך הניסוח בעניין אופניים בכלל, בתשובה בחלק ח, נוקשה יותר:

ורק לחומרא הוא דכתבתי בספרי צ"א ח"ד סי' ד' אות ח' לצרף דברי הרב פעלים בזה...

הרב ולדנברג יוצא במלים קשות כנגד מי שמתיר רכיבה על אופניים בשבת.²⁶

וכל עין רואה גם זאת דרכיבה על אופניים בשבת מביאה בתוצאותיה לעוד כמה וכמה חילולים וזילזולים בכבוד שבת ואזהרותיה, וד"ל... לזאת אין להאריך יותר כי אם לחזור ולכפול דאיסור הרכיבה על אופנים בשבת או יום

26 שו"ת ציץ אליעזר, חלק ז, סימן ל.

טוב הוא לדעתי ברור ופשוט והחובה על רבני ישראל די בכל אתר לגדור הדבר בגדרים שלא יבואו לפרוץ בזה, ואם חלילה נפרצה כבר מחיצת הכרם בזה באיזה מקום, או מקומות, אומרים להם גדור.

אם כן, השימוש בלשון חומרא במקום שבו הוא מתיר את הנסיעה, מכוון למקרה שבו יש בחירה בין שתי חלופות - במקרה כזה יש עדיפות לבחירה באפשרות הקלה יותר וזו ההליכה לחומרא.

דומה כי גם כאן יש צורך לבחור בין שתי חלופות ועל כן לא מן הנמנע כי גם באשר לבחירה בשימוש בתלת־אופן ולא בקלנועית, במקום שיש בו צורך וכבוד הבריות - יש להתיר משום חומרא.

עוד יש להביא גם את מה שכתב הרב יצחק יוסף בספרו "ילקוט יוסף"²⁷ בעניין מעשה שבא לפניו על אדם נכבד בחו"ל ומחלל שבת בפרהסיה ונוסע בכל שבת לבית הכנסת ברכב, וכל המאמצים לשכנעו לחדול מכך לא הועילו למרות היותו מכבד את התורה וכו', ונתבקש הרב להורות אם נכון לייעץ לו לכל הפחות שייסע באופניים במקום ברכב כדי למעט בחילול שבת. לאחר דין ודברים והעלאת השיקולים לצדד ולחייב נמנע הרב יצחק יוסף מהכרעה ברורה ומסכם כי אין להורות בזה הוראה קבועה. צריך לומר כי ההתלבטות נובעת מן השיקול שיש בהיתר זה חשש קלוקל לרבים, אלא שבנידון זה מדובר באדם רגיל והוא עובר על איסור שבת ביודעין, ולא באדם מוגבל, ולכן השאיר ההכרעה בספק, ועוד ניתן להוסיף ולומר שעל אף שמדובר באדם רגיל - לא הכריע לאסור.

עוד צריך להוסיף שעל כל פוסק לבחון ולשקול בעת פסיקתו את השיקולים השונים ולערוך חשבון הלכתי מדויק על מנת לברר את הצדדים השונים להתיר או לאסור, אך ללא ספק - על רב הקהילה לפגוש את בן קהילתו המוגבל ולעמוד על הצורך הפיזי והנפשי בבואו לפסוק. אל לו לפוסק לאחוז בהנהגה "פעמים שאתה מתעלם" במקרה זה. מוטלת עליו החובה והאחריות המוסריות, הרגשיות וגם ההלכתיות לפגוש את בן קהילתו, להקשיב לרחשי לבו ולהבין את מצוקתו ואת מגבלתו. או אז יעשה את החשבון ההלכתי ויפסוק לאחר שכל הנתונים פרושים לפניו. בהקשר הזה, מבקש אני להדגיש כי אמנם נכון - לא תמיד כל בעל

27 ילקוט יוסף, כרך שבת ד-ה, סימן שלז, עמ' נח-ס.

מוגבלות היכול לנסוע על קלנועית, יכול גם לרכב על תלת-אופן - אך במקום שהדבר אפשרי לעתים יש חשיבות גם לתחושת האדם השואל. במקרה דנן מדובר באדם שאיננו מבוגר מאוד אך בעל מוגבלות. מבחינתו שימוש בקלנועית הוא "עניין של קשישים". השימוש בתלת-אופן קל לו יותר מאשר השימוש בקלנועית, משום שהוא חש בו עצמאי יותר. כסניף להתיר - יש בו כדי להצטרף.

עוד צריך להוסיף כי ישנו חשש הרואים. אנשים הפוגשים אדם רכוב על אופניים עלולים לראותו כמי שאינו שומר הלכה, או במקרה אחר לחשוב כי מותר הדבר ויבואו להתיר גם לעצמם. לשם כך יש להוסיף להתיר את החובה לתלות שלט גדול וברור על "היתר מיוחד". חשוב לציין, כי במיוחד במקומות מוגדרים, כבקהילות סגורות וקטנות שבהן אנשים מכירים זה את זה, חשש כזה רחוק יותר משום שהכול מכירים את האדם הנוסע - את מחויבותו להלכה מחד גיסא ואת מוגבלותו מאידך גיסא - ואף על פי כן יתלה שלט.

ה. הערות סיום

א. היתר שימוש בתלת-אופן תלוי בהסכמתם של גדולי הפוסקים. לעתים, מתקשים חידושים מעין אלו להתקבל בציבור, ומשום כך זקוקים אנו לתמיכתם של גדולי ישראל, שמבטם מבט רחב וצופה קדם ואחור וממילא גם מאפשר קבלתם בעיני ההמון.

ב. עוד יש להוסיף להערה זו - כי כל מקרה יהיה נדון לגופו ולא ניתן לראות בהלכה זו פסיקה למעשה בכל מקרה מעין זה. על מורה ההוראה לראות ולשפוט אם באמת יש צורך לשואל או שניתן להסתפק בפתרונות אחרים.

ג. על מנת לצמצם באיסורים וכדי למצות את ההיתר ההלכתי - יש להקפיד לנתק את הפעמון מן המרכב על מנת שלא יבוא לצלצל בו בשבת.

ד. בנוסף יש לתלות בקדמת התלת-אופן או באחוריו שילוט בולט המודיע על היתר מיוחד לנסיעה זו בשבת. שילוט זה יוציא מלבם

של קטנים וגדולים שיש היתר לכול לנסיעה מעין זו, ואף ימנע חשש של מראית עין.

ה. צריך להזכיר כי היתר כזה נועד לקיום מצוות השבת, ולכן רכיבה על תלת-אופן תותר רק לשם שימוש של מצווה, כגון יציאה לתפילות או לארוחות שבת וקיום מצוות עונג שבת.

שער ב

סוגיות

ברבנות

